

Britta Blomberg, Kia Szutkiewicz
Redaktionen i Stockholm

Barnets rum – migration och övergångar

Intervju med Azra Abazari

Azra Abazari är leg psykolog, leg psykoterapeut och arbetar i Rinkeby-Kistas stadsdelsförvaltning i Stockholms kommun samt i privat praktik. I artikeln berättar hon om sina mångåriga erfarenheter av övergångar för människor som bytt kultur, land, språk och om möten med dem i psykoterapeutiska kontakter.

Azra Abazari kom till Sverige från Iran, där hon hade utbildat sig till psykolog vid universitet i Tabriz. Efter en tids vistelse på flyktingförläggning i norra Sverige kom hon till Stockholm för att komplettera sin utbildning, för att på så sätt få behörighet att arbeta som psykolog i Sverige. Hon har senare vidareutbildat sig till barn- och ungdomspsykoterapeut vid Ericastiftelsen samt genomgått handledarutbildning vid SAPU.

Azra arbetar inom ett s.k. Familjeteam i Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning i ett av Stockholms invandrartätaste bostadsområden. Teamet är ett av flera team i Resurs-enheten som består av tre familjepedagoger, sju familjebehandlare som i grunden är socionomer/socialpedagoger med vi-

dareutbildning som familjebehandlare, en psykolog samt biträdande enhetschef och en enhetschef. Sådana familjeteam finns ännu endast inom några få stadsdelsförvaltningar i Stockholmsområdet. Azras och kollegornas arbete utgår från socialtjänstens arbetsområden med alla invånare som bor i området. Föräldrar kan själva ansöka om hjälp på Barnenheten och Ungdomsenheten eller komma dit genom en anmälan från t.ex. polisen, förskola, skola eller andra myndigheter som möter barn och ungdomar som på något sätt riskerar att fara illa. Azra skrev en rapport om verksamheten som går att beställa för den som vill läsa om projektet (se nedan). Rapporten utgår från arbetet med barn som varit utsatta för våld eller bevittnat sådana

händelser i nära relationer. Det treåriga projekt, Barnets Rum, som rapporten ledde fram till, var ett samarbete mellan olika enheter inom stadsdelen. Om åtgärder från Barnets Rum bedömdes som lämplig insats, så erbjöds barnen någon form av korttids terapi och fokus var just barnets perspektiv – inte i första hand de vuxnas. Barn och ungdomar med upplevelser av familjevåld utgör dessvärre en stor grupp i den stadsdel som Azra arbetar i, och det är sällan som de uppfyller kriterierna på psykiatrisk problematik så att familjen kan få stöd från BUP. Projektet, som rapporten utmynnade i, kom att permanentas i verksamheten i Barnets Rum och den finns nu, sedan ett år tillbaka, som en del av de åtgärdsalternativ som kan erbjudas i kommunal regi och ingår som en del av Familjeteamet.

Kroppens alarm-system, både hos de vuxna och barnen, har inte sällan varit påslaget med full kraft.

Än idag skickas remisser med formuleringen ”Barnets Rum önskas”, en talande formulering för hur behoven kan se ut för en ung människa. Ibland finns uttalade önskemål om behandlingsfokus, men ofta är detta formulerat i mer allmänna ordalag, men som ansluter till utred-

ningsmodellen BBIC (Barnets Behov i Centrum). Man har fokus på kris i familjen, arbetar med relationsproblem eller gör psykologbedömningar av barns svårigheter, som kan leda till att andra åtgärder föreslås, t.ex. kontakt med BUP.

Klienterna kommer först till en mottagningsgrupp på Barnenheten och Ungdomsenheten i förvaltningen där en utredning görs. Familjeteamet får Vårdplan/Uppdragsblankett som remiss från dessa enheter. Beroende på vilka åtgärder som anses lämpliga för respektive familj, kan också ett behandlingsarbete bli aktuellt. Uppläggnings av de insatser som där planeras utgår alltid från barnets eller ungdomens behov av stöd. Kontakten omprövas efter sex månader, något som gäller alla åtgärder som lyder under Socialtjänstlagen. Att fortsätta kontakten är då möjligt, om detta bedöms som viktigt för klienten.

Azra är också verksam i privat praktik, där hon tar emot ungdomar, vuxna och par som ofta söker henne för psykiska och relationella svårigheter, som inte sällan har anknytning till deras migration.

Övergångar och migration för barn – generella aspekter

Byte av hemvist kan se ut på oändligt många olika sätt. Om en familj, eller en individ, aktivt och frivilligt vill byta land, kultur och språk finns ett positivt incitament och man flyttar från något och i riktning till nya, kanske mer utvecklande möjligheter. Så ser det sällan ut för de klienter som Azra träffar. Här rör det sig nästan alltid om en ofrivillig flyttning, en riktning ”till” en okänd destination. När uppbrottet hemifrån sker, är det oftast inte klart var man kommer att hamna. Barnen lämnar sitt invanda ”rum”, sitt välkända klimat, dofter, sin utvidgade familj, kanske också en mamma eller pappa i hemlandet, sin kultur, språk, skola – kort sagt hela den bas som funnits i ramarna runt dem. Denna bas har dock sällan varit enbart trygg, eftersom de flesta som kommer till Sverige har tvingats fly undan krig, konstant hot och förföljelse.

Föräldrars sätt att beskriva den flykt, där man under strapatser och utan ägodelar, tar sig bort från krigsområden kläs inte sällan i ord som ”en resa”, ”ett äventyr” i syfte att det ska bli bättre för barnen. Men när familjen kommit till Sverige får man vara med om andra upplevelser, som inte är så enkla att ta till sig för de unga. Det har krävts mycket energi och användande av överlevnadsstrategier för att ta sig ut ur oroshärdar och att ta sig fram till ett nytt land. Kroppens alarmsystem, både hos de vuxna och barnen, har inte sällan varit påslaget med full kraft. Detta har kostat på och många kommer in i en fas av fysisk och psykisk kraftlöshet, då man anlant till det nya landet, där det råder lugn och frid jämfört med de krigszoner man lämnat. Så småningom kommer dock de emotionella och kognitivt förankrade upplevelserna av förlusten av det gamla att göra sig påminda, som minnen av släkt, vänner och allt annat man lämnat. Och inte minst oron för vad som händer med de närmaste som är kvar kan vara en belastning. För att närma sig de egna traumatiska upplevelserna man utsatts för och bevittnat behövs längre tid om man ska kunna beröra dem. De måste stoppas undan tills man har en tryggare emotionell och konkret förutsägbar bas att utgå ifrån. Först då kan de kanske tas fram. Inte desto mindre gör sig sådana upplevelser ständigt påminda i olika kroppsliga tillstånd och i re-traumatiserande drömmar.

Nästa steg i den långa övergångsprocessen utgörs av socialiseringen i det nya landet. För barnen blir deras ”nya rum” det vardagsliv som pågår i stadsdelen dit familjen fått flytta. Innan detta nya rum kan integreras som inre representationer hos ett barn befinner sig hela familjen i en lång övergångsfas. Barnen går ofta snabbare framåt i det nya landet, t.ex. med språkinlärning och uppfattandet av de sociala koder som gäller. Barn, och framför allt tonåringar, lär sig också snabbt hur man kan ta sig in i cybervärlden, där oändligt många nya influenser väntar dem. Hur detta enorma informationsflöde, mobiler, facebook etc. påverkar tonåringen i den nyanlända familjen påverkar också föräldrastrukturen. De invanda mönstren för föräldrars auktoritet och påverkansförmåga ruckas.

Här får faktorer som utbildningsnivå och socioekonomisk bakgrund stor betydelse. Att familjesystemets strukturer influeras är uppenbart. Om en familj inte klarar denna övergång kan det därför gå över styr. Det är bl.a. familjer med sådana livserfarenheter som Azra och hennes kollegor möter i sitt arbete. Föräldrar kan behöva hjälp att se om de vill/kan flytta hem igen eller om det är en verklighet att framtiden för dem och deras barn finns i det nya landet. Ett sorgearbete som många behöver aktiv hjälp med, behöver då komma till stånd.

En övergång tar tid om man ställs inför att ge upp något som man egentligen vill ha kvar. Många befinner sig i ett ingenmansland – de kan inte återvända till hemlandet, men inte heller komma in i det nya landet. I sådana sammanhang är det viktigt att terapeuten kan hjälpa föräldern – eller den unge – att se att det är en övergångsfas man befinner sig i. Att finnas med i varje liten rörelse hos den vuxne i syfte att deras barn kan få chansen att integrera sina olika världar, kan vara ett svåruppnåeligt mål, men ändå så viktigt. Föräldrar kan under resten av sina återstående liv förbli permanent i denna övergångsfas. Det går inte att vrida tiden tillbaka, men inte heller att gå in i denna nya värld, som man kanske inte ens vill ta till sig.

Ofta, menar Azra, finns det både skam- och skuld känslor som hindrar den vuxnes kraft framåt. Man kanske är de enda i slakten som kunnat fly och lämnat de andra bakom sig i misär i ett liv under dödshot. Här finns många områden att arbeta med tillsammans med en behandlare. Men redan här är det redan de individuella upplevelserna som är centrala, betonar Azra. Att hjälpa en förälder att

få tag i sin egen agens till att förhålla sig till sina egna förluster och att närma sig det nya kan vara en förutsättning för barnets utveckling och möjligheter att hantera sin vardag.

För varje individ gestaltar sig upplevelserna av denna övergångsfas självfallet på ett unikt sätt. Men Azra berättar om barn hon mött som levt i aktivt pågående krigszoner. Här spelar det ingen roll var barnet ursprungligen kommit från. Individerna har alla varit utsatta för återkommande och oförutsägbara livsfara. Död och försvinnanden bland nära anhöriga är traumatiserande upplevelser, som återupplevs även då familjen anlant till en till synes trygg plats i Stockholmsförorten. Att kunna få hjälp att få de traumatiska upplevelserna på tillräckligt avstånd är nödvändigt, för att barnen ska kunna värja sig, såväl från somatiskt överväldigande reaktioner som affektivt och kognitivt. Här blir då föräldrars och den närmaste omgivningens sätt att hantera de upplevelser som familjen genomgått av avgörande betydelse. Hur hanterar de vuxna det som familjen genomlidit? Hur hanterar man vetenskapen om att en del av familjen som finns kvar i hemlandet fortfarande utsätts för hot och övergrepp?

Barnet har ”landat” i ett till synes tryggt svenskt skolsystem och vardagsliv, men hur kan det få hjälp att integrera detta nya liv med det som varit? Eller har det inte kunnat bli till upplevelser i förfluten tid för barnet? Om inte föräldrar kan bistå sitt barn i övergången mellan de olika levnadsvillkoren, så är riskerna stora att denna integrering inte kommer till stånd. Om bristande integrering blir till en permanent strategi hos barnet i möten med omvärlden, påverkar det i sin tur barnets förmåga till annan form av integrering och inlärning, t.ex. i skolsammanhang.

När ett ärende aktualiseras från en handläggare benämns ofta barnet utifrån det ursprungsland som de lämnat och upplevelser som det generellt kan ha varit utsatt för. Många av dessa upplevelser är gemensamma, t.ex. kulturen, språket, religionen, men Azra betonar hur påfallande olika varje individ ändå uppfattat dessa yttre förutsättningar. Vid första mötet med Familjeteamet strävar man att få fram allmänna, gemensamma nämnare, t.ex. utifrån det land man lämnat. Men redan i nästa steg, då de möter terapeuterna, betonas de individuella upplevelserna. Azra menar att man inte kan tänka att t.ex. människor från Somalia fungerar på

ett sätt, de från Afghanistan på ett annat.

Förutfattade meningar måste undvikas, så att man inte generaliserar en individs upplevelser och sätt att vara utifrån den folkgrupp han eller hon kommer ifrån. Samma sak gäller ju inom en familj; man kan inte generalisera det unika barnet man möter utifrån hur hans mamma eller pappa fungerar. När det kommer till upplevelser av vad en människa utsatts för och hur individen kan – eller inte förmår – hantera det som skett, så är detta alltid unikt. Samma sak gäller förmågan att kunna gå vidare i en fortsatt levnadsutveckling i det nya landet.

Det är alltid de individuella förutsättningarna, som utgör utgångspunkten för den fortsatta be-

Det är alltid de individuella förutsättningarna, som utgör utgångspunkten för den fortsatta behandlingen ...

handling och hur den ska utformas, så att den bäst kan gagna varje litet barn och varje ungdom. Vad som dock är generellt är att alla barn har föräldrar som kommit från andra kulturer, men de kan förhålla sig till det nya hemlandet på olika sätt. Barnen själva kan dock inte välja; de finns i det svenska skolsystemet,

där de unga dagligen ställs inför frågor om att integrera sina mångkulturella upplevelser.

Vi i redaktionen undrar över fenomenet med unga killar som vi mött, som söker sig till gäng och uppfattar andra som ”bästa polare” och ”bror”. Detta verkar fungera tills man har olika åsikter, och då går vänskapen tvärt i kvav. Att kalla sin kompis för ”bror” och en som man alltid ska ställa upp för, gör livet komplicerat, eftersom inga tveksamheter eller ambivalens får finnas i gemenskapen. Om man bortser från individuella funktions-sätt som kan förklaras med patologiska förtecken, finns det någon generell aspekt på detta fenomen?

Azra menar att för många av dessa pojkar saknas en närvarande pappa. De aktuella ungdomarna behöver förstärka sin manliga identitet genom kontakten med andra killar, som då blir som en bror i den utvidgade familjen. Generellt sätt tycker sig Azra se att fäder är mer frånvarande – fysiskt och emotionellt – i många av de familjer hon möter. Det kan handla om att familjen kommer från kulturer, där kvinna ska uppfosta barnen

och när de är tillräckligt gamla för arbete, går de ut i ett sådant liv med andra manliga förebilder. I Sverige stannar ungdomarna dock betydligt längre i skolan, och varken mamman eller pappan har traditioner att falla tillbaka på, när det gäller att ha en så stor kille hemma. Många ungdomar som lever med sina fäder har ändå frånvarande pappor. I Rinkeby-Kista området arbetar många fäder och äldre bröder med handel, ofta med varor från hemlandet eller länder i dess närhet, och de reser därför ofta och under längre tider. Mammorna är ensamma och utan verktyg för hur man kan vägleda och fostra sin 15–16 årige son som fortfarande är skolpliktig.

Många barn och ungdomar har förmåga till snabb imitation – i skolans värld kan det på ytan se ut som om den unge lärt sig vissa färdigheter. Men kunskaperna sitter inte stadigt förankrade och kan inte generaliseras eller plockas fram i andra sammanhang. En del unga är på så sätt imitativa och tar snabbt efter de sociala koder som gäller, men de kan inte koncentrera sig, och framför allt inte lagra, kunskaper. Det kan se ut som att barnet eller tonåringen lär sig mycket, men risken finns att de täcker över kunskapsbrister med beteenden som har till syfte att vara avledande. Detta kan fungera i lägre årskurser, men inte när man kommer upp i högstadiet.

Azra nämner att sådana fenomen inte sällan märks hos flickor som i många kulturer har krav på sig att hjälpa till hemma. Det var kanske adekvat i ursprungslandet, men matchar inte skolkraven på en högstadielev. Andra barn i familjen – sönerna – lär sig kunskaperna, men Azra har flera gånger träffat på unga flickor, som först inte vill berätta vilka arbetsuppgifter de har hemma. Men när hon möter föräldrarna kan dessa berätta om hur flickans vardag gestaltat sig. Ett sådant barn kan ge intryck av att hon inte är så begåvad utifrån testresultaten. Men hur bedömer man en 16-åring, som bara har en tvåårig skolgång från hemlandet?

Azra anser att ett barn behöver vara minst 2-3 år i Sverige innan man gör en begåvningsbedömning, och då måste också hänsyn tas inte bara till den kultur barnet växt upp i, utan vilka levnadsomständigheter just detta barn eller tonåring har i sin vardag här i det nya landet. När man arbetar i invandrartäta bostadsområden träffar psykologer inte sällan unga som enligt testresultaten ligger lågt, kanske på särskolenivå. Men det är omöjligt

att avgöra vad detta beror på. Det är en brist, menar Azra, att vi inte har klasser som bättre kan fånga upp dessa unga i det svenska skolsystemet.

Övergångar och migration för barn - individuella aspekter

Vi frågar Azra om hur hon ser på psykoterapi med barn och ungdomar med migrationsbakgrund. Hon berättar att ibland är det hennes kollegor som påminner henne om att den unge kommer från ett visst land. Det är ju alltid det individuella mötet med barnet eller tonåringen som är föremål för behandlingen. Och då är de terapeutiska verktygen inte annorlunda än dem man använder sig av i andra sammanhang. Det är dock viktigt att komma ihåg att den unge kanske har en helt annan psykologisk mognad och funktionsnivå än man förväntar sig utifrån den kronologiska åldern. Så är det ju även i andra kliniska sammanhang. Men här kan en del av förseningen handla om att barnet tills över 12-årsåldern levt i en miljö med analfabetism, krig och umbäranden. När ett sådant barn kommer till en förberedelseklass i skolan blir kanske den planerade övergången till ordinarie årskurser inte ett övergångsstadium. De kan helt enkelt inte fungera i en sådan klass. En elev med sådan bakgrund behöver få möjligheten stanna i förberedelseklassen kanske under hela sin resterande skoltid, så länge som det svenska skolsystemet inte har andra alternativ att erbjuda – de passar inte in i särskolan, även om testresultaten visar på en sådan funktionsnivå.

Även i en terapeutisk kontakt måste många få chansen att uttrycka sig på mer konkreta sätt än det verbala, t.ex. via sandlådematerial, färg och form eller andra lämpliga material. I den terapeutiska skolningen ligger ju att möta patienten där denne befinner sig, något som kan vara särskilt aktuellt med de klienter som Azra och hennes kollegor träffar. När terapeuten möter barnet eller ungdomen i terapirummet är de individuella upplevelserna i fokus, betonar Azra igen.

Samma sak gäller med de föräldrar hon möter. En pappa kan uppfattas som barsk och styrande som familjens överhuvud i vissa sammanhang, men i terapirummet ser Azra hur den individuella sårbarheten kan blottas. Det är från sådana emotionella tillstånd som en förälders förändrings-

potential kan ta sin början. Detta kräver en aktiv medvetenhet hos terapeuterna, som möter barnen och deras föräldrar. Det är omöjligt att tänka sig in i de ohyggliga upplevelser, som många av dem genomlevt, vi har då en tendens att generalisera, när vi vill försöka förstå. Men det är inte säkert att just de detaljer som vi uppfattar som mest traumatiserande, varit värst för det enskilda barnet. Att utvärdera att lyssna till barnets unika upplevelser, kan vara svårt. Och detta lyssnande har sällan verbala utsagor att lita till, utan tar sin utgångspunkt i det material i terapirummet, som barnet väljer att använda sig av.

Azra möter också patienter på sin privata mottagning, dit de alltid söker på frivillig grund. Här märks mindre av yttre motstånd och rädsla för att det som förmedlas under en terapitimme skulle kunna utgöra underlag för andra åtgärder från myndigheter. Många har så traumatiska upplevelser med sig i livet, att den takt och de former som terapin utformas i, måste beaktas extra omsorgsfullt.

Azra betonar, att när mötet mellan patient och terapeut sker i rummet, råder de allmänmänskliga aspekterna av interpersonell intoning som kännetecknar alla terapier. För barn, ungdomar och föräldrar som är traumatiserade på så allvarliga sätt att det inte går att tänka om eller reflektera över det som skett kan en lång period behövas av kroppslig intoning, innan sådana minnen kan bli föremål för samtal. För en del kan andra typer av behandling vara av godo, med mer direkt inriktning på avslappning i kroppen och minskning av aktivering i det sympatiska nervsystemet. Outhärdliga övergrepp klarar ingen med intakt tankeförmåga i behåll. Ett sätt att hantera sådana kroppsliga upplevelser för mänskliga psyken är därför dissociation, där det som görs mot kroppen fränkopplas emotionella upplevelser och tankar. Det innebär att det inte går att plocka fram dessa minnen verbalt – upplevelserna har isolerats från att komma upp i medvetandet, då de inträffade och utgör på så sätt inga narrativa minnen, som kan återkallas i medvetandet endast via det talade språket.

Barn pratar i första hand inte om problem, de gestaltar dem i lek, samspel och under andra former i ett terapirum. Så är det i alla terapier. Det finns ibland uttalade önskemål om att barnen ska prata och berätta hur det är hemma, eller hur upplevelserna från det gamla landet och flykten ser

ut. Den verksamma faktorn i psykoterapier med barn är i allmänhet inte den verbala utsagan, utan det som bringar samman kaos till mer begripliga sekvenser eller visar på rörelse och utvägar ur olika problemställningar. För barn som utsatts för traumatiska upplevelser är benägenheten, och inte minst förmågan, att prata om det inträffade därför inte en användbar metod. Azra förmedlar till föräldrar och skolpersonal, att de inte ska säga att barnet ska gå och prata med henne. Hon betonar att det är mer verksamt om de närmaste förmedlar att barnet ska *vara med henne*. Det gör det lättare för barnet att komma med det material som dyker upp och inte ha krav på att avge verbala berättelser. Förväntar man sådana svar, blir de oftast ”vet inte” som verbal kommentar. Den språkliga barriären finns dessutom ständigt närvarande, varför tillgång till icke-verbala uttrycksmedel är nödvändiga för intoning och förmedlande av psykisk smärta och för bearbetning.

Med ungdomar händer det att Azra ber dem att de ska skriva en liten dagbok – kanske bara med några få rader – angående några känslor de haft under veckan. Detta kan vara ett sätt för den unge att börja koppla på känslapparaten i nuet, som inte är lika skrämmande som då de återkommande svåra känslorna dominerade, när de traumatiserande upplevelserna ägde rum. Genom att på så sätt känna igen en känsla i nuet och betrakta den som så viktig att den ska skrivas ned, finns sedan material att utgå ifrån under nästa terapitimme.

Att använda drömmar är en annan infallsvinkel till att nå tonåringen och dess inre upplevelser, liksom andra konkreta material som de kan uttrycka sig genom. Azra nämner som exempel en tonårskille som tog med sig egenhändigt tillverkade graffitimönster till timmen. De utgjorde utgångspunkten för samtalen om vilka känslor som fanns i målningarna. Först därefter blev det möjligt att få tag i liknande känslor i samband med det han utsatts för i hemlandet. Hade man bara pratat om de tidigare känslorna på ett mer abstrakt plan, menar Azra, så hade det inte varit en framkomlig väg för honom.

Azra berättar också om vikten av att man som behandlare förmedlar vad tystnadspikten innebär, speciellt för individer, som kommit från områden där angivande varit en del av vardagens livsvillkor. Att det som sägs stannar i terapirummet är inte självklart om man inte upplevt detta tidigare.

Hon förmedlar också att man inte ska avstå från att fråga den man möter i behandlingen om man undrar över något. Med klienter utan bakgrundsupplevelser som de vi här diskuterar, kan osäkerhet få finnas kvar längre i terapirummet och ses som ett led i behandlingsprocessen. En sådan otydlighet kan t.o.m. vara berikande och kreativ.

Men för personer som migrerat under traumatiska former, är det viktigt att otydlighet, projektionsbenägenhet etc. undviks. Det uppkommer i alla fall i den terapeutiska processen. Om man som behandlare undrar över något, är det därför bättre att få upp detta i det reella mötet mellan terapeut och klient. Azra hör stundtals hur invandrare som sökt annan hjälp beskriver hur svenska terapeuter är för passiva och tysta i rummet. För att patienten/klienten psykiskt ska kunna röra sig behövs dessutom en annan person, som genom sitt eget bemötande visar på vissa vägar hur man kan ta sig fram i det mellanmänskliga mötet i det nya landet och som vågar beröra det som kapslats in i tystnad och dissociativa mekanismer.

Föräldraperspektiv på migration

När Azra får vår fråga om vad som kan underlätta eller försvåra för föräldrar i övergången till det nya landet, betonar hon igen att det beror på den individuella föräldrarnas egna förutsättningar och önskan om integration. En förälder som vill slå ner sina bopålar i Sverige har ofta större möjligheter att själv aktivt söka sådant stöd som kan underlätta integrationen för barnen, än den förälder som mer eller mindre uttalat tvingats flytta till ett nytt land. Som familj kan man t.ex. fungera självständigt i vårt land, beroende på alla de ekonomiska stödssystem som finns runt familjebildning. Många kommer från kulturer, där den utvidgade familjen har ett påtagligt större inflytande på en barnfamilj än den gängse här i det nya landet. Det gör det svårt för många att hävda sin individualitet och familjens gränser, något som kan vara av godo i många sammanhang.

Men för de klienter som söker hjälp hos Familjeteamet har den utvidgade familjen inte alltid kunnat bidra till integrationsprocessen här, utan snarare förhindrat den. För många är det en stor omställning att uppfatta att de socioekonomiska förutsättningarna i ursprungslandet är så

annorlunda i det nya hemlandet. För nästan alla familjer, oavsett kulturell bakgrund, har den utvidgade familjen tidigare varit en ekonomisk och social förutsättning för att ta hand om sjuka, att bistå ekonomiskt i olika sammanhang etc.

Ett nätverk betraktas i allmänhet som något positivt, men Azra menar att man alltid måste undersöka vad just denna förälders nätverk innebär för den unika familjen. Det är inte alltid positivt stödjande för migrationen, utan kan aktivt hindra många processer för att en övergång och integrering ens ska kunna bli möjlig. Azra betonar att många får information om utbildningsmöjligheter och om ekonomiska stödsystem för att skaffa sådan. Det är inte informationen som brister, men att bryta med kulturella förutsättningar och gå utanför familjens

...är det otänkbart att ens prata om psykiskt besläktade frågeställningar, och än mer omöjligt att söka hjälp för dem.

ansvar blir för många ett dilemma. Oro för vad som sker i det utvidgade släktsystemet kan på så sätt påverka den enskilde förälderns önskan om att utbilda sig eller arbeta inom vissa yrken. På samma sätt påverkas föräldrarnas syn på sina barns socialiseringsprocess och kommande yrkesval i det nya landet.

I västvärlden har det blivit alltmer självklart att man kan söka hjälp för psykiska lidanden, även om det inte ens i vårt samhälle är det lika naturligt för alla. För många av de föräldrar som Familjeteamet träffar är det otänkbart att ens prata om psykiskt besläktade frågeställningar, och än mer omöjligt att söka hjälp för dem. Detta är ett av de områden där den västerländska kulturen står långt ifrån många andra kulturer, som de som immigrerat till vårt land har med sig. Att vara psykiskt lidande kan betraktas likvärdigt med psykiskt sjuk och nära galskap, och tystnad och förtigande om sådana tillstånd är vanligt.

Att få bevara och odla det gamla landets kultur, språk är avgörande för förutsättningarna att integrera sina upplevelser genom livet. En del kan lämna det gamla bakom sig och vill inte bli påmind om det livet. Wilhelm Moberg beskriver detta i sin emigrantserie, där Kristina längtar tillbaka till Duvemåla, medan Karl-Oskar byter namn till Charles och anpassar sig till det nya landet. I samma familj

illustreras på så sätt olika lösningsmodeller för uppbrottet och integrationen i det nya samhället.

Azra betonar att det för henne själv är livsnödvändigt att lyssna på radioutsändningar som illustrerar hennes hemland. Detta är en grund för att man ska kunna integrera olika aspekter av sig själv. Den gamla självuppfattningen måste sakta, men säkert, kunna få chansen att länkas samman med den nya självuppfattningen. Integrationen av då och nu blir till en upplevelse av ett "jag", menar Azra.

Barnpsykologisk kunskap behövs vid möten med föräldrar från andra kulturer. Azra har mångårig erfarenhet av att träffa föräldrar också i mer offentliga sammanhang, som då hon ger föreläsningar i t.ex. invandrarföreningar. När en förälder hävdar att man inte kan tillåta vissa saker, med hänvisning till den kultur de kommer ifrån, ser Azra som sin uppgift att lägga ett barnperspektiv på frågan. Med all respekt för den unika kulturen och religionen som föräldern tillhör, kan generella kunskaper om utvecklingspsykologi få genomslagskraft i samtalet med föräldern. Azra lutar sig här mot barns rättigheter som de uttrycks i FN:s Barnkonvention, vilken Sverige anslutit sig till. Om det finns en konflikt mellan en kulturs eller religions krav och de som uttrycks i FN:s dokument, så betonar Azra att barnens rättigheter går före de andra rättesnörena. I ett sådant sammanhang, menar hon, kan man inte visa förståelse för förälderns beroende av sina konventioner – barnen har också sin FN-konvention att luta sig mot!

Azra strävar i sådana sammanhang att utgöra en övergång – en bro – mellan den ursprungskulturen och det samhälle som familjen nu lever i, och där vissa lagar och normer styr. Genom att hon själv har en invandrarbakgrund kan hennes kommentarer möjligen bli lättare att ta till sig för en förälder, än om de kommer från annat myndighets-håll. Att förmedla att familjen är välkommen i landet är väsentligt, men att det också finns krav, t.ex. att barnen ska få möjligheter att gå i skolan, att få sjukvård. Sådant går inte att bortse ifrån. För en del av de som flytt till Sverige, har det inte varit möjligt att förbereda sig för förändringen genom att sätta sig in i det nya landets kultur, möjligheter och krav. Kanske kommer man från ett krigshärjat område, där analfabetism och förtryck råder, och tillgången till information om omvärlden inte funnits tillgänglig. Andra kommer från kulturer, dit

informationssamhället ännu inte nått ut. De kan därför ha uppfattat att man kommer till ett problemfritt samhälle. Den illusionen brister tämligen snart, när familjen möter det svenska samhällets vardag.

För de flesta föräldrar, som kommer till Sverige, ändras den egna självbilden också utifrån förlusten av de arbetsmöjligheter, som tidigare utgjort försörjningen för familjen. Några kommer från landsorten, där jordbruk, fattigdom och knappa försörjningsvillkor råder, kanske med analfabetism. Andra kommer från stadsmiljöer, har yrkesutbildning och haft en identitet i sitt yrke, t.ex. hantverkare och många har arbetat inom handeln. Andra har akademiska utbildningar och, som likt Azra, fått börja om igen för att få behörighet i det nya landet. Andra, som har mer specifika akademiska utbildningar som bygger på språket och kulturen, t.ex. jurister, kan få betydligt svårare att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Hur övergången och integrationen ser ut för alla de föräldrar som förlorat sin invanda yrkesidentitet är något som också får betydelse i det arbete Azra och hennes kollegor bedriver. Att överhuvudtaget få ett arbete är inte enkelt i Sverige, och än svårare för dem som inte har tillgång till svenska språket och saknar yrkesutbildning.

Azra betonar vikten av att hjälpa invandrare att hitta ut på arbetsmarknaden – det är inte bara en kostnadsfråga (man tjänar mindre på vissa arbeten än som bidragstagare) – det är en del av ens identitet att ha en uppgift, och att förvägra mängder av vuxna män och kvinnor denna möjlighet är en mänsklig katastrof. Det finns många behov i vårt samhälle av mänskliga kontakter, bl.a. inom vård och skola, där även personer utan utbildning och språk kan få en betydelsefull roll. En förälders egen självbild påverkar i sin tur deras önskningskrav och krav på barnens skolprestationer. På så sätt kan föräldrarnas förutsättningar att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden finnas som en kraftfull påverkansfaktor på deras barns skolgång.

Det är inte barnen som fattat beslutet om att bryta upp från ursprungslandet. Hur mycket man som förälder kan se att det var ett framtingat, men nödvändigt beslut, så är det ändå denne som ansvarar för hur migrationen utfallit. När barn får problem i skolan, är de allra flesta föräldrar oroliga och vill att en förändring till det bättre ska ske snabbt. Ibland kan de egna skuld känslorna över

vad man utsatt sina barn för att göra sig påmind, hur man själv orkat vara förälder i allt kaos som rådde och mycket, mycket annat.

Det existentiella ifrågasättandet går inte att komma ifrån, menar Azra. En del är mer tränade och benägna att vrida och vända på frågeställningar, om varför man fattade beslutet och hur det blev sedan. Andra har en bakgrund, där sådana reflektioner inte var aktuella – och kanske leder till att den oro en förälder känner finner andra uttrycksformer, t.ex. i kroppsliga spänningar och aktivering av områden i stresssystemet, som i sin tur leder till somatiska pålagringar. Det är ett aktivt arbete – en övergång – att ta sig igenom hela denna process. Det här är inget, menar Azra, som andra människor eller myndigheter kan göra. Man måste själv – men kanske med stöd – ta sig igenom denna process. Bästa hjälpen är då att se hur andra löst det för sin del, men det egna förhållningssättet till de omvälvningar man själv och familjen varit med om, är något man aldrig kan lägga över på någon annan att lösa.

Barnperspektivet på migrationsprocessen

Azra menar att barnperspektivet inte beaktas tillräckligt väl av svenska myndigheter som handhar migrationsfrågor. Där har man blivit allt striktare vid bedömning av invandring och Azra har pågående egna erfarenheter av barn som bär upplevelser av förlust och oro över en kvarvarande förälder. Barnet är nu apatiskt och visar såväl kroppslig som psykisk uppgivenhet. I sådana sammanhang är det omöjligt för skola eller andra som möter barnet att locka det in till den nya värld som väntar här i Sverige. Trots att alla som känner barnet i fråga kan intyga behovet av att den frånvarande föräldern får uppehållstillstånd, så är det inte alltid så att en sådan bedömning delas av Migrationsverket.

Vad man ändå skulle önska, menar Azra, är att handläggare inom Migrationsmyndigheterna träffar berörda barn och gör en egen bedömning. Generella utvecklingspsykologiska aspekter räcker inte för att bedöma de enskilda – och i dessa fall patologiska – fallen.

Ett annat barnperspektiv på migration är allmänna uppfattningar om vad som sker när ensamkommande flyktingbarn kommit till ett mer

permanent boendeformer här i Norden. Det finns en illusion om att allt ska lösa sig, när de väl anlant hit, med yttre stödåtgärder. Men detta är inte någon enkel sanning. Det finns välmenande hem som tar emot några av dem, men inte alla familjehem är införstådda med vad som väntar dem, då de tar emot en gravt traumatiserad ung människa och hur detta kommer att påverka resten av familjen. Inte heller är man alltid införstådd med, eller har blivit informerad om, att vanlig hemmiljö inte räcker för dessa barn. Andra aktiva behandlingsinriktade åtgärder krävs för att den unge inte ska re-traumatiseras. I början blir barnen ofta lugna, sover hyfsat väl och tar in den nya världen. En ytlig imitation och anpassning verkar synas.

När denna trygga ram för överlevnad blivit mer självklar, börjar ganska snart de inre upplevelserna från de kumulativa trauman som den unge har med sig, att dyka upp och gestalta sig även i samspelet inom den nya familjen. Hur kan mottagarfamiljen hantera detta, ofta utan behandlingskunniga handläggare som back-up? Många ensamstående flyktbarn får uppleva att de måste byta hem, ibland upprepade gånger och med upprepade separationsupplevelser som följd. Att anknytningssvårigheter förstärks genom detta är högst troligt och hur de i sin tur påverkar denne unges framtid i det nya landet vet vi ännu för lite om.

En migrationsprocess består av flera led som mycket förenklat kan sammanfattas i begrepp som emigration – transitillstånd (övergång) – immigration. För många av dem som kommer till Norden med en flyktbakgrund, ser denna process inte alls så rätlinjig och enkel ut. Vi har i intervjun med Azra Abazari försökt lyfta fram den långa – kanske livslånga – process som själva övergången utgör och förutsättningar för denna. För att inte läsas i emigrationsbeteenden, att fortfarande förbli kvar i det gamla och inte alls kunna ta in det nya, krävs en benägenhet till dynamik – en rörelse. Det finns många orsaker till att en sådan rörelse inte kan komma igång för en människa.

Kanske kan vi som mottagarland – bl.a. med hjälp av sådana inriktningar som Azra och hennes kollegor representerar – underlätta själva övergången, så att om möjligt en känsla av immigration kan bli tänkbar för den som flytt. Det är först när alla dessa processer får finnas inom en person, som en integration av ett helt människoliv kan bli möjligt. Och för barnet kan denna övergång inne-

fatta att det gamla rummet kan ersättas av ett nytt Barnets Rum, som även får innefatta minnena av det gamla rummet. För oss i redaktionen blir då ”barnets mellanrum” – övergången – väsentligt att beakta, något som Azra och hennes kollegor hjälper till med.

abazari@comhem.se

Referenser

Abazari, A. (2010). *Barnets Rum*. Rapport om projektet Barnets Rum från Rinkeby-Kista stadsdelförvaltning.

Intervjuare

Britta Blomberg

leg psykolog, leg psykoterapeut

Kia Szutkiewicz

aukt socionom, leg psykoterapeut

Redaktionen